

Statsligt råderum og politisk studehandel

Af Mogens Lilleør

Statens råderum vokser, men skal denne udvikling stand- ses, er der kun én løsning: Begræns udbudet af stats- lige tjenesteydelser! Men dette lader sig ikke gøre, fordi systemet fungerer på grundlag af den politiske studehandel

I en tid hvor livskvalitet igen og igen kobles sammen med med- og selvbestemmelse kan det jo nok undre, at omfanget for statens virke stadig udvides, det skulle jo i og for sig gå den anden vej, eftersom en udvidelse af statens råderum (serviceydelser) også indebærer en udvidet kontrol af borgerne og dermed reduktion af borgernes livskvalitet. Mon det virkelig er borgerne, der imod egne interesser og livskvalitet vælger eller prioriterer sig til en ringere livskvalitet, eller er der en anden forklaring?

Hvad er det, der driver værket, hvordan kan det være, at statens råderum vokser? Skyldes det, at folk lige- frem kræver statens vokseværk, eller skyldes det, at staten som sådan ønsker sig selv større, dvs. vil be- stemme mere og mere? Jeg tror ikke på nogen af disse muligheder: Folk ønsker ikke en omfattende stat, og staten er ikke en helhed, der kan ønske noget, staten består af bittesmå enkeltpersoner, hvis handlinger ud- gør en kompleks struktur, der måske - og i så fald sik- kert uintenderet - er hoved og hale i,- men sandsynlig- vis ikke. Jeg tror, at staten udvider sit råderum, for- di politikere, embedsmænd og borgerne alle er fanget ind i et bestemt handlingsmønster, som indebærer, at det fornuftige i nuet, dvs. det, der gavner den enkel- tes mål - egoistisk, solidarisk eller altruistisk - her og nu, totalt set - når de andre handler lige sådan - skader samfundet eller fællesskabet og dermed også den enkelte selv på længere sigt. Problemet er, at de of- fentlige ydelser, som staten tilbyder, fremstilles eller opleves som om der var tale om kollektive goder, enhver kan nyde omkostningsfrit.

En løsning, der ofte nævnes, lægger vægt på, at an- svaret er borgerens. Borgerne skal undlade at gøre brug af statslige serviceydelser som de strengt taget ikke har brug for, men dog får tilbudt eller har en såkaldt velerhvervet ret til. Det er et krav, som det er van- skeligt at forstille sig nogen sinde vil blive opfyldt,

sådan som det politiske system fungerer. Problemet er nemlig, at borgerne skal gøre sig dummere end de er, hvis de skal afholde sig fra at benytte serviceydelser, de sammen med alle andre får tilbudt. (Dette problem har jeg behandlet i artiklen 'Det skal være fornuftigt at vise tillid!'). Det kunne derimod tænkes, at staten i stedet enten generelt tilbød færre løsninger på allehånde problemer eller direkte indskrænkede den gruppe, som kunne gøre brug af tilbudte løsninger, så ville forventningerne til staten blive færre og dens råderum vil indskrænkes, der vil tilmed være mindre kontrol, - og måske mere livskvalitet. Dette lyder enkelt og meget plausibelt, men desværre tror jeg ikke meget på denne models chancer, hvilket jeg straks skal vende tilbage til nedenfor.

Løsningen, som jeg selv vil forfægte og mener ligger direkte i politikernes hænder, er institutionel, den er kort og godt, at politikerne kun udbyder offentlige goder som det økonomisk også er forsvarligt at gøre til kollektive goder. Staten skal kun udbyde goder som (efter beregning) ville være økonomisk realisable på lang sigt også selvom alle gjorde brug af dem (men ikke at alle behøvede at gøre brug af dem).

Den første løsning synes altså at være at begrænse statens udbud af goder ved at udbyde mindre, eller ved at udbyde mere selektivt, dvs. ved at indføre strengere relevanskriterier i tilbudene. Hvis der er færre tilbud generelt, vil der være færre forventninger om statslig indgriben og dermed vil vi have noget, der ligner en holdningsændring i hus. Hvorfor vil dette ikke ske? Fordi der vil vedblive at komme stadig nye tilbud; staten vil også fremover tilbyde borgerne allehånde serviceydelser. Hvorfor vil den det? Fordi der hverken er eller kan være hoved eller hale - velbegrundet entydig retning - i den politik der føres fra Christiansborg. Og det kan der ikke være, fordi det danske politiske systems funktionsmåde stortset udelukker en egentlig kompromisdannelse om et fælles mål, men primært tilgodeser den politiske studehandel.

Den politiske studehandel favoriserer lukketheden, dvs. at beslutninger træffes med kortene siddende tæt ved kroppen. Der skal handles, men ingen har interesse i at offentliggøre for andre end studehandlens parter, hvad der handles med. Studehandlen udelukker, at beslutninger fremtræder som sagligt begrundede, og at de sjældent er det. Studehandlen indebærer, at visse part-

er aftaler en fordeling af goderne på bekostning af en eller flere parter, der holdes udenfor, i hvert fald til at begynde med. Studehandlens resultater er altid på bekostning af en udelukket gruppe, som siden måske formildes gennem endnu en studehandel. Når studehandlen kan virke attraktiv i situationen hænger det givetvis sammen med, at alle parterne i den får et eller flere af deres ønsker opfyldt fuldstændigt. Dette positive resultat skæmmes dog af, at alle parter samtidig må acceptere resultater, de kun dårligt eller måske slet ikke kan acceptere ud fra deres politiske ståsted. De må æde noget i sig, som de ikke kan lide som betaling for opfyldelsen af f.eks. deres mærkesag. Studehandlen er i bund og grund gensidig ønskeopfyldelse til en vis pris. Men alle parter får nogle af deres ønsker opfyldt. Dem, der for alvor betaler prisen, er dem, der er holdt helt uden for studehandlen.

Studehandlen indebærer en tendens til lukkethed, fordi der intet sagligt er at offentliggøre for politikerne. De konkrete beslutninger er begrundet gennem det mulige i nuet, dvs. politisk i studehandlen, og derfor ikke sagligt, men at vedtage et budget for et område på et ikke-sagligt grundlag er lidet flatterende. Derfor lukketheden. Kun vis en studehandel mislykkes, f.eks. et forsøg på forlig om finansloven, lukkes der op, for så skal parterne redde æren. Lykkes forliget er der dyb tavshed om prisen, for den er politisk bestemt ikke sagligt bestemt.

I modsætning hertil lægger kompromisset op til åbenhed, fordi kompromisets parter alle går fuldt og helt ind for kompromisets indhold. Alle har givet sig og samles om en midte, som alle står inden for. Ingen har fået deres ønsker opfyldt, men alle har måttet give sig. Man er samlet om en sag, nemlig den man er blevet enig om. Det er en sag der opstår i og med kompromisset. Der er saglig begrundelse for resultatet, som man derfor kan offentliggøre, og aftalen er robust, fordi alle fuldt og helt kan gå i for den.

Studehandlen resulterer i et resultat som f.eks. kommer i stand mellem to parter på bekostning af en tredje part,- f.eks.: Man enes om et kommunalt forlig mellem venstre og socialdemokraterne om at fastholde niveauet på BUF-området, som er socialdemokraternes mærkesag. Venstre har accepteret, fordi socialdemokraterne til gengæld vil støtte en udvidelse af erhvervs-parken, der er venstres mærkesag. BUF-forliget finansieres ved at droppe planlagte trafiksaneringer og vej-

vedligeholdelse, som den tredje part - de radikale, der er udenfor - har forhandlet en række aftaler hjem om med borgere og brugere på dette område. De radikale vil selvsagt være imod, ikke at BUF niveauet fastholdes, men at det sker på bekostning af trafiksanering og vejvedligeholdelse, og de aftaler der er indgået med borgergrupper, - men finder de nogen sinde ud af det? Denne studehandel kommer i stand i det skjulte, dvs. uden at borgerne ved noget om, hvem der betaler prisen. Ingen af parterne i studehandlen vil melde ud med noget, de radikale ved ingenting, de holdes uden for forhandlingerne mellem venstre og socialdemokraterne. Først når aftalen mellem venstre og socialdemokrater er i hus, finder de radikale ud af, hvad der er foregået. De protesterer, men tier og accepterer, da de bliver tilbudt visse forbedringer på det kulturpolitiske område. Forbedringer som egentlig er venstre imod, men som man har accepteret som betaling for at fastholde BUF niveauet, der er en betingelse for at erhvervspolitikken kan fremmes. Resultatet er, at socialdemokraterne støtter en erhvervspolitik, de er imod; venstre støtter en BUF-politik, de ikke billiger; de radikale støtter nedskæringer på vejvedligeholdelsesområdet, som de er imod.

Problemet for borgerne er nu følgende: De finder ud af at erhvervspolitikken skal fremmes, at BUF-niveauet skal fastholdes, og at der sker noget på det kulturpolitiske område, men også at trafiksanering og vejvedligeholdelse på det nærmeste er faldet ud af budgettet. Hvis de undersøger sagen, vil de imidlertid ikke kunne finde nogen begrundelse for, at dette er sket, der er ingen saglig begrundelse, tværtimod taler alt sagligt for at gennemføre trafiksaneringerne og vejvedligeholdelsen, sådan som det er blevet klart gennem de forhandlinger de radikale og borgerne har gennemført. Begrundelsen er 'politisk', hvilket vil sige, at den er hemmelig. Socialdemokraterne kan begrunde, hvorfor BUF-politikken skal fastholdes, venstre må forsvare, at de fremstår som enige i dette, men deres grund er ikke saglig, den er 'politisk', dvs. hemmelig, med andre ord: Deres forsvar er valent, dvs. de glider af på spørgsmålet ved at henvise til 'forliget'. Til gengæld kan venstre begrunde sagligt, hvorfor de vil fremme erhvervspolitikken, socialdemokraterne må forsvare dette, ikke med saglige grunde, medmindre de har skiftet standpunkt, næh begrundelsen er 'politisk' og de vil blot henvise til 'forliget'. De radikale kan gå ud og begrunde de nye 'radikale' kulturpolitiske tiltag,

men må være tavse, hvad angår trafiksanering og vejvedligeholdelse: 'Vi kunne ikke komme igennem med det'. Begrundelsen er 'politisk', de radikale blev lokket med i forliget og er derfor bundet til at henvise til dette.

Borgeren ved ikke, hvorfor trafiksaneringen og vejvedligeholdelsen faldt, der er tilsyneladende ingen grund. Og borgeren må tro, socialdemokraterne støtter erhvervsudviklingen, selv om de tidligere har hævdet det modsatte. Venstre, vil borgeren antage, støtter fastholdelsen af BUF-niveauet, selvom de tidligere har arbejdet for en reduktion. Borgeren har ingen fornemmelse for, hvorfor budgettet landede der, hvor det landede. Det er uigennemskueligt, fordi de enkelte budgetposter ikke er begrundet sagligt, men kun politisk, samtidig med at den politiske begrundelse er hemmelig. Politikerne fremstår som holdningsløse siv, der nok opnår resultater, men typisk resultater der for en stor dels vedkommende strider mod deres eget politiske ståsted. Specielt de radikale i ovennævnte tilfælde, optræder tilsyneladende korrump, dvs. med noget der ligner et aftalebrud. Hvert parti har sine vælgere er pleje, og er man tæt på partimedlemmerne vil man måske få en del af sandheden, men står man som de fleste borgere udenfor, forstår man stortset intet. Man bryder sig bare ikke om politikere,- de er upålidelige. Sådan må det se ud for borgeren.

Hvis politik alene betragtes som det muliges kunst, dvs. politik og studehandel anskues som to alen ud af et stykke, så vil udbudet af statens serviceydelser aldrig kunne kontrolleres endsige begrænses. Katalysatoren for den fortsatte ekspansion vil være 'opfyldelsen af krav som betaling for ønske'. Politik foregår på herrens mark. Dette er - hvor voldsomt det end må lyde - vejen mod den (demokratisk funderede) totalitære stat.

Den eneste løsning, jeg kan få øje på, som både hæmmer statens vækst og fremmer større åbenhed og saglig begrundelse, indebærer som nævnt institutionelle ændringer, der dels umuliggør eller reducerer studehandlens virkninger kraftigt, og dels stiller skrappe krav om præcedens i forhold til alle beslutninger, staten fører ud i livet, således at enhver handling betragtes som en handling af en bestemt type, som man forpligter sig til at gentage hver gang situationen på relevant måde ligner den oprindelige. Denne forpligtelse til præcedens

indebærer, at politikerne kun udbyder offentlige goder som det økonomisk også er forsvarligt at gøre til kollektive goder. Hvis staten kun udbyder goder som (efter beregning) ville være økonomisk realisable på lang sigt også selvom alle gjorde brug af dem (men ikke at alle behøvede at gøre brug af dem). Forpligtelsen til præcedens vil på denne måde givetvis kunne begrænse forekomsten af totalt set særligt omkostningskrævende ydelser og dermed modvirke, at staten breder sig. Og den vil modvirke lukketheden i det politiske system fordi alle er lige forpligtet af præcedens og derfor bundet til at undlade beslutninger baseret på studehandlen. De kan derfor roligt spille med åbne kort.